

СОЦІЯЛІСТИЧНА БІБЛІОТЕКА

А. ГОЛУБКОВ.

НАУКОВИЙ І УТОПІЙНИЙ СОЦІЯЛІЗМ.

Пер. з рос. В. ШОПІНСЬКИЙ.

Видане Української Федерації
Американської Соціалістичної
Партії.

1919

ЦІНА 15 ЦЕНТІВ.

З ДРУКАРНІ „РОБІТНИКА”
222 E. 5-th St., New York, N. Y.

UKRAINIAN BOOK STORE

10848-101st Street

ALBERTA

А. ГОЛУБКОВ.

НАУКОВИЙ І УТОПІЙНИЙ СОЦІЯЛІЗМ.

Переклав з російського В. ШОПІНСЬКИЙ.

ВИДАНО УКРАЇНСЬКОЮ ФЕДЕ-
РАЦІЄЮ АМЕРИКАНСЬКОЮ СОЦІА-
ЛІСТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ * *

1919

З друкарні "Робітника"
222 East 5-th Street New York, N. Y.

UKRAINIAN BOOK STORE
10848-101st Street
EDMONTON, - ALBERTA.

НАУКОВИЙ І УТОПІЙНИЙ СОЦІАЛІЗМ.

СОЦІАЛІСТИ — УТОПІСТИ.

“Буржуазія не тільки викувала оруже, котре принесе її смертельний удар; вона виродила теж людей, котрі уживуть сего оружа, а іменно сучасних робітників — пролетарів”. (З “Комуністичного Маніфесту” Маркса і Енгельса).

“Як вирівнати протилежні інтереси і примирити всі ворожі волі? На се я відповідаю: при помочи богатства і сили... Виконане вдоволяючого плану життя залежить виключно від винаходу догідних суспільно-житєвих умов праці”.

Ш. Фуріє.

В нинішнім часі бути соціалістом то значить іти під прапором наукового соціалізму. Науковий соціалізм, творцем якого був Маркс є здобутком недавно-минувшого часу. Маркс не винайшов соціалізму; він виказав тільки, як складаєть ся життя громад людських, під вражінем чого воно розвиваєть ся, яким шляхом оно піде далі; одним словом Маркс відкрив нам закони громадського розвою. І доволі сего, щоби кождий чоловік без-сторонно студіював дійсне сучасне життя,

щоб дійшов до переконання, що весь розвій сучасного громадянства веде до одної неодмінної ціли, до соціалізму.

Були часи, коли соціалізм був лише бажанєм, мрією окремих людей, а не необхідним наслідком сильного розвою буржуазної суспільности. Їго могли лише придумувати винахідники; єго будова виявлялась лише в представленнях, та мріях окремих людей буржуазного суспільства. Щоб розрізнити єго від наукового соціалізму, ми звем єго **утопійним соціалізмом**; — а людей признаючих єго, **утопійними соціалістами**. Головними представниками єго були Роберт Овен в Англії, і Сен - Сімон і Карло Фурієр в Франції.

Ми знаєм, що кожда людина—дитя свого часу. Для того, щоб пояснити собі, як чоловік думає, треба знати, в яким часі він жив. Задля того, щоб зрозуміти, що таке є утопійний соціалізм, треба знати коли і при яких умовинах він розвивав ся. Всі три великі утопісти жили в кінці вісімнадцятого і в початку дев'ятнадцятого столітя. То були часи, коли капіталізм тільки що почав розвиватись, а великий промисл ще не процвітав. Особливо се можна сказати про Британію. Машини та пара не успіли ще зробити революції в народній господарці. Для промислу то був так званий мануфактурний промежуток. Машина ще не злучила робітників. Більший промисл не поїв ще дрібного, а власники дрібного могли ще існувати і виробляти товари під ряд з більшими мануфактурними фабрикантами.

Єдність робітничих інтересів і протилежність

робітничих інтересів і інтересів буржуазії не могли ще розвиватись в такій мірі, в якій вони розвилися в наш час; пролетаріят не бачив ще свого головного ворога і представляв з себе неорганізовану масу, не вступаючи ще в боротьбу з буржуазією. Не злучені в одну цілість знанем своїх класових інтересів, робітники страждали під гнетом визиску від низької заробітної платні, довгого робочого дня, не обмеженого ніякими законами. Положене робітників було таким же і після Великої Французької Революції, що вибухла в 1789. році. Це були побіди так званого третього стану, сильною, самою міцною частиною котрого була міська буржуазія. В ті добрі старі часи буржуазія виступала ще як класа революційна проти крпацького устрою, який перешкаджав її розвинути свої сили: она боролась за політичну власть проти дворянства, в руках котрих були всі привілеї і котрі вели розкішне жите на королівськїм дворі. Но революція в якій Французи бороли ся за “свободу рівність і братерство”, не дала робітникам ні рівности, ні свободи, ні братерства і підчас самого єї розгару, коли в Установчих Зборах депутати склали “права чоловіка горожанина”, робітники в Парижі страждали без хліба. Ім хліба революція не дала. Не уважаючи на те, в порівнаню з державним і крпацьким устроєм старої Франції, Велика Революція зробила більший крок наперед до нових економічних реформ. Но для людей того часу не могло віритись що революція лишила в тій самій силі суспільну і економічну несправедливість, не

дали нічого народові. Фуріє про ці події висловлюється так: “Голодному нема ніякої користі від того, що він замість того, щоб задовольнитись ситим обідом, перечитує конституцію”.

Не ліпші були умовини тоді і в Англії. Англія і тоді вже була державою, в котрій капіталізм і сильний промисл дійшов до великого розвою. Но капіталізм переживав тоді свій медовий місяць і тому то гнет та визиск робітників не підлягав ні під які ограничення. Біднота робочої кляси — дозрілих дітей, муштин і женщин — розрослась до неімовірних розмірів, а се заставило Овена вразливо закричати: “звертають багато більше уваги на оброблюваня дерева, металю і сирих матеріялів, ніж на тіло людське і душу”. Пролетаріят не міг дати організованого відпору і усі єго протести кінчили ся на нищеню машин, та підпалюваню фабрик. Таким робом всі недостатки буржуазного суспільства і тоді вже були видні. Думка про єго перестрій вже просилась сама-собою, але як і яким робом?

Утопісти . соціялісти зявляють ся виразними критиками сучасного їм соціяльного устрою. Но незнаючи з чім заключають ся єго основи, де головні причини єго розвою, вони думали, що будову соціялізму можна доконати, не руйнуючи буржуазного устрою, а лише справити єго. Тому треба тільки придумати плян будучого устрою, “винайти розумну систему”, як доказував Овен. “Така система, і повинна вирвати зло з корінем. Вона годить ся для всего часу і суспільства”. Ті условини, що вона придумана іменно тепер —

діло звичайного випадку. — “І 300 і 1,000 літ назад міг би зявитись чоловік котрому вдало би ся виконати її”. Соціялісти утопісти не признавали клясові боротьби силою руху; вони старались в своїх видуманих системах примирити різні інтереси різних кляс; вони закликали не до боротьби, а до перемир'я. Фуріє питає себе “як вирівнати всі супротивні інтереси, і примирити всі ворожі волі”?

Французька революція принесла соціялістам-утопістам сдно лиш розчарованє і вони віднесли недбало до якої-б то не було політичної боротьби; свої “системи” они вважали за можливі до виконання при кожному політичнім устрою. Овен в 1832. р. різко висказав ся, що “в відносинах до кооперативної системи, немає рівнож ніякого значіння, чи то є правительство деспотичне, чи ні”. Фуріє зовсім нехтував злуку поміж політичним, державним устроєм і своєю “системою”. В пролетаріяті вони звичайно не могли бачити організованої сили необхідної для виконання соціялістичних ідеалів. Вони задивлялись на робочу клясу як на страждаючу масу, для котрої потрібна поміч. І не до нього вони звертались з своїми “системами”, а звертались вони до богачів, царів, та “сильних сього світа”. На них вони надіялись і від них жадали помочи. Сен-Сімон писав листи до Наполеона і Людвика XVIII; Овен посилав свою систему до англійської королевої Вікторії, а Фуріє звертав ся до всіх знатних осіб, не виключаючи і мільйонера Ротшільда. Виконавче средство своїх ідей вони бачили в

смирній пропаганді, “треба ділати при помочи сил і богатства”, каже Фуріє. Вони звертались до врозуміня людей, доказували, що будучий соціяльний устрій прегарний і для них вигідний; вони наївно вірили, що доволі оголосити світови про відкритє ними плянів перебудови суспільности; а вже ся суспільність зараз-же зникла і світ покрив би ся фалянгами Фуріє, робітничими спілками Овена, та асоціяціями Сен - Симона. “Народи!”—кликав Фуріє — “Ваші найголовнійші бажаня сповняють ся... Вже вироблений соціяльний компас, котрий доведе вас до загального щастя”. Єсли таким робом ми бачим, що соціялісти утопісти, з самого початку виходячи з несправедливої точки, що вони мали наївну віру в людей, надіялись своїми плянами спасти все людство; єсли ми бачим, що вони в теорії і на практиці були лише мрійниками, все-ж таки треба признати, що вони ішли далеко вперед тих буржуазних вчених, котрі вважали сучасний капіталістичний устрій незмінним і на віки непорушним. Соціялісти - утопісти зробили ясну критику буржуазному устрою, і намалювали, і прегарно намалювали далеку картину нового світа. І в сім їхня заслуга.

Великі соціялісти - утопісти не лишились одинокими. Їм вдало ся зібрати гурток приятелів, котрі по смерти своїх учителів не переставали розвивати їхню науку. Деякі ученики відограли навіть звісну політичну ролю, як наприклад, сенсімоністи в 30-ох роках минулого столітя, або фурієрісти в Франції в часи революції 1848-го р.

З наш час на в'ряд, чи існують де ученики, прихильники утопістів і їх існуванє тепер нав'ряд, чи можна б' об'яснити як необхідне, неминуче явище.

I.

Р. ОВЕН.

Р. Овен є знаний не тільки по своїм утопійним теоріям, но і як родо-начальник так званогє кооперативного руху в Англії. Той кооперативний рух представляє з себе одну з само-помочних робітничих форм і служить для економічного піднятя і добробуту робітничої кляси. Овен був мрійником в своїх плянах про перебудову буржуазного суспільства, но він вмів бути также й практиком. Як практик він багато зробив для поліпшеня життя робітників в фабриках в Нью Ленарці. Він був також акціонером і головним правителем на протягу дваццяти літ.

Роберт Овен родив ся в 1771. р. в невеликім англійськім місточку. З десятиліт він почав служити по різних торговельних заведенях. Пятнайцяти-літним він опинив ся в місті Манчестер, центрі бавовняного папірового виробу Англії. Там він був живим сьвідком необмеженого визиску з боку капітала, якому підлягали робітники. Той визиск зробив на молодого Овена сильне вражіє. Там же він почав виучувати папірово - прядільний виріб, і через пару літ сам зробив ся господарем фабрики з двома прядільними машинами. В 1781. р. він в компанії з другими капіта-

лістами робить ся властителем і головним управителем великої фабрики з двома чи трома тисячами робітників в Нью Ленарці (в Шотляндії).

Положенє фабричного люду, з котрими він стрічав ся, опередило всі єго бажаня. Умовини праці були невиносимо тяжкі; наприклад, шестилітніх дітей посиляли на роботу до фабрики.

Темнота, лїнь, п'яньство панувало над усім місцевим населенєм. Не було ні вчителїв, ні доволі лікарської заповоги. Під кінець, завдяки тому, що робітники належали до різних релігійних сектів, різне темно-вірство ще більше затемняли свідомість робітників. Коли Овен взяв в свої руки орудуванє фабрикою, то він поршав боротись з дихом і наскільки можливо поліпшити положенє робітників. Але яким способом? Він основував ся на думці, що чоловік від народження і по своїй природі не є добрий і не злий, а робить ся добрим або злим під вражінєм вихованя і скружаючих відносин. Значить ся для того, щоб чоловіка зробити добрим, то треба єго поставити в відповідні обставини. "В чоловікові можна виховати яке хочите чутє, і який хочите відповідний характер" — говорить він. І він береть ся з великим заміром за переминенє обставин, серед яких жили робітники Нью-Ленарка. З початку він стрічає опір серед своїх же робітників, які відносять ся з недовірем до єго початкових замірів і думають, що всі зміни котрі він хоче переробити будуть вигідні для єго же власної користи. Те недовіре в'яснилось тим, що робітники Нью Ленарка Шотляндці стрічали кожного Англій-

ня, яким був і Овен, з великою ненавистю.

Одначе помало з помочю окремих більше свідомих робітників, єму вдаєть ся багато зробити для піднятя економічного і умового добробуту трудящих мас. Він залишає насильне поводженє ся з робітниками, зносить всі накази, кару грошеву, увільненє з посади, судові переслідуваня, а стараєть ся впливати на них розумними доказами, і словами переконаня. Опісля він збудував для фабричного робітництва бараки на зразок окремих домиків з городиками, та садочками. Задля того, щоб робітники не переплачували купуючи для себе необхідні товари, він заложив кооперативну спілку; через тую спілку він продавав товари доброго виробу і без наживи для себе. Він побудував скілька шкіл і бібліотек і провадив все те під своєю власною орудою. Під кінець він перший кладе початок фабричному законодавству, вводячи в парламент через міністра Піля Старшого, законопроєкт ограниченя діточої праці в фабриках.

Єму вдало ся добути много. Умовини робітників зараз поліпшались, піяньство звелось, а крадіж зовсім застановилась. Овен устроїв для робітників краще житє. Не уважаючи на те, барисші, котрі приносила фабрика, не тільки не меньшали, но навіть ще більшали. Фабрика була куплена за 60 тисяч фунтів стерлінгів; через 14 літ вона варта вже була 200 тисяч фунтів стерлінгів. Діяльність Овена тішилась успіхом і стрічала попереґе до того часу, доки бачили в нїм лиш чоловіка прихильного до народного добро-

буту і здібного уміло вести свою фабрику. Їго фабрику навідувало много знаних осіб з цілого світа; в тім числі були високо-поважані особи і царі. (Овена, наприклад, навідував російський цар Олександр I. і Фридрих Вільгельм Пруський). Успіхи Овена почали і захоплювати єго самого. Він розширює свої погляди на перебудову нового соціального устрою, і під кінець в 1817. р. відкрито виступає проповідувати свої нові соціалістичні плани.

Так як по манері Овена всі люде мають однакове право на добробут, то треба постаратись придумати такий устрій, котрий би забезпечив їм такі праца. Після єго думки, держава повинна займатись перебудованєм громадських комун, на таких початках, де не існувала би наємна праця оперта на визиску одних людей другими.

Земля повинна належати усім людем. В комунах повинні жити від 500 до 2000 людей і загально обробляти громадську землю; всі продукти мусять бути власностию комуні. Приватне господарство нищить ся і наємна праця існувати не мусить. Овен вірить, що если увесь світ покрити такими комунами, то одномірно і мирним шляхом знищить ся всякий визиск і все "світове безглузде" зникне, як він називає сучасний суспільний устрій. "Я виробляю систему, — писав Овен— людського житя у всіх відносинах, протилежну системам сучасним і минулим. "Ся нова система розкриє людем очі на світове безглузде і підлість нашого устрою, на настійну потребу змінити зовнішні обставини, прийняти другі форми управи

засновані на певних фактах і відповідаючі нашій натурі.

Варто тільки вдуматись в сі слова, щоб зрозуміти, як вони скрізь переняті утопією. Овен хоче підробленим шляхом насадити соціалізм в буржуазнім громадянстві. Він винаходить “розумну систему” і пропонує прийняти її. Він хоче зовнішні обставини змінити так, щоб вони відповідали природі чоловіка, тоді як ми знаємо що природа чоловіка змінюється сама, і чоловік змінюється під впливом зовнішніх обставин.

Но ще більше з'являються утопічними ті средства, з допомогою яких Овен хотів завести в світ свою систему. Єще в 1818 р. він сам їздив в город Аахен на зїзд, на котрім зібрались “короновані законодавці” і бажав від них дістати поміч для проведення в жите своїх плянів; не розуміється даремно. “Варто тільки вказати на страждання мільйонів”, думав Овен — “щоб заставити людей орудуючих світом викликнути: “чи може існувати на далі подібне лихо? І як ми раніше про се не знали?” Овен і тепер з своєю “розумною системою” звертається до сильних світа сього. Но іменно тепер, коли він перейшов від чисто добробутньої діяльності до соціалістичних плянів, від нього всі відвертаються, навіть ті, що раніше дивувались єго успіхам і рахували себе єго прихильниками. На нього підіймається і духовенство і фабриканти; в нїм бачили шкідливого реформатора, над ним сміялись. Коли він взяв ся за діло і захотів провести в жите свої пляни, він почав стрічати в Англії різні перешкоди. Тоді

він переїздить в Америку і в глухій пуші купує 10.000 моргів землі і закладає нову комуну, під назвою “Нова Гармонія”.

Головна ціль комуні була в тім, щоб всім забезпечити необхідну суму дійсного багатства, як фізичного, так і духового. Свобода в комуні повинна бути неограничена; всі будуть трудитись добровільно; роботи будуть виконуватись суспільно, всі продукти повинні іти до розпорядження всієї комуні, вихованє дітей буде суспільне. Порядкувати справами комуні повинна сама же комунa.

В “Нозій Гармонї” Овена знайшлося до 1.000 душ. Більшість з них були люде здатні добре пожити, не багато робити, або просто бачили в комуні окремиї спосіб добробутности; но були также і дійсні прихильники поглядів Овена, і они сліпо йшли за своїм навчителем. Зрозуміло, що асоціяція, як невеликий осередок, збудований на суспільних початках серед усього капіталістичного світа, не могла довго істнувати; вона распалась на зразок, як распадалось много других таких же комун. Но руїни першої проби не довели Овена до зневіри. Він твердо вірив в справедливість і необхідність своєї системи. Ось наприклад, що він пише про себе: “З початку моєї праці я не бояв ся, що я немав жадної опори, — я не бояв ся навіть ставати до суперечки з самим устарілим, закорінілим безглуздем минувших віків. Я приготавляв ся і до грошевої кари і до тюремної неволі і до самої смерти на шафоті. Але що можуть значити усі подібні небезпеки для чоловіка,

котрий перенятий одним бажанєм, бути корисним людству?!...”

Овен робить обїзд по всіх краях і всюди з'являєть ся самим невтомимим проповідником своєї “системи”. Коли повернув ся до Англії, він ще позасновував цілий гурток комун, які теж терплять невдачу одна за другою. В той час в 30-их роках минулого столїтя в Англії повстала політична робітнича боротьба під назвою “чартизм”. Ся назва походить від англійського слова “чартер”. Робітники в своїй боротьбі домагали ся так званої хартії, т. є. оголошеня всіх містьох вільностей, як виборче право, і т. д.). Овен відносив ся до всякої політичної боротьби зовсім байдужно, не спочував также і чартизмови, але за те він брав активну участь в агітації за 10-годинним днем праці, який був заведений парламентом аж в році 1847, після многих літ боротьби. В році 1832 Овен засновує власний банк. Ціль єго заключила ся в тім, щоби вивести з уживаня гроші при обміні товарів, замінюючи їх квітами з зазначенєм робсчих годин; так, на приклад кравець, що працював шість годин, може купити в шевця товару стілько, скілько швець приготувив также за шість годин. Швець в свою чергу може обміняти свій квіток на другий товар і т. д. Ми знаємо добре, що самої сути капіталістичного виробу треба шукати не в обміні, а в виробі.

Овен хотів упорядкувати обмін лишаючи виріб в бумажній формі і не дивно тому, що єго

банк спіткала невдача і він скоро мусів закрити ся.

За се з другого боку — в будові кооперативних спілок — Овен мав великий успіх. Він бачив, що робітники купуючи товар в купця або в крамаря, переплачують не тільки вартість, товару, але і оплачують бариші продавця. Бариші, котрі продавець бере від своїх закупців, дозволяють ему помирити своє діло. Овен хотів, щоб ті бариші йшли до кишені не крамарови, а самим робітникам. Для того робітникам варто мати свою крамницю; а для того робітникам треба в свою чергу злучити ся в одну громаду і з помістю численних вкладок з спільну касу, і зібрати суму, якаб вистарчила завести свою власну крамницю. Досвід показав, що се можливо. Першу кооперативну спілку Овен заснував перед своїм виїздом до Америки. Вернувши ся назад до Англії він побачив, що успіх заложеної ним спілки був дуже гарний. Через пару літ таких кооперативних товариств в Англії числило ся вже кілька сот. Перші кооперативні товариства закладені Овеном однаково скоро розпадали ся, але основателем кооперативних спілок треба все таки уважати Овена

Свої погляди Овен пояснив в своїх творах. Одним з найкрасших надрукованих єго творів була книжка п. з. "Новий моральний сьвіт", в який він малює картину будучого соціального устрою. Окрім того, Овен до старости літ не устанно розповсюджував свої погляди і в пресі і в брошурах, в листках і на словах, в многих

бесідах, котрі єму приходило ся виголошувати в часі своєї подорожі. Послідній раз він проголосив бесіду місяць перед смертю — тоді єму було вже 87 літ — в товаристві для поширення суспільних наук; туди єго несли вже на ношах. В своїй останній промові він говорив про завдання цілого свого життя, про добробут людського роду. Після того він поїхав на свою батьківщину, де і помер в році 1858.

Таким способом погляди Овена і єго життя є нероздільні: одно від другого.

Він був переконаний в своїй правоті і що уважав за дійсність, те і проводив в житє. Розумієть ся, він багато помиляв ся, не знаючи шляху історичного розвитку; він спирав ся або на людській природі, або на своїх утопійних думках і малював в своїй власній фантазії новий світ, прегарний, але не входячий під ряд з буржуазійною дійсністю. Він відкрив "систему" і був її вірний: "моє житє щасливе", — писав він, — "і я буду щасливий і по смерті" — бо я буду незалежний від сього світа гнилого, здеморалізованого, нерозумного". Але хоч і Овенова "система" була неможлива до здійсненя, однак все таки практичні кроки, котрі він зробив на шляху до поліпшеня економічного положеня робітничої класи, роблять єго імя знаним і по сей час серед робітників в Англії.

II.

СЕН-СІМОН.

Сен-Сімон жив в Франції. Інтереси того ви-

соко-образованого чоловіка були різнородні і його письменні твори, які він лишив після смерті, охоплюють много частий людського життя.

Сен-Сімон походив з багаті і аристократичної родини; до своїх родинних предків він зачисляв також короля Карла Великого. Дитячий та молодечий вік він провів серед багатства але опісля розтративши весь свій маєток, — завдяки свому природному замилованю до подорожі та науки і завдяки біржовій грі, — він під кінець мусів жити в убогих умовинах і частенько голодував. Під старість его забрав до себе бувший слуга, за котрого гроші він навіть видавав свої твори. Сучасники не розуміли і навіть сьміяли ся над его творами — так дуже не підходили его думки до звичайного людського понятя. Тільки під кінець життя він знаходив деякий прихильний відгомін для себе; в нього зявляють ся ученики, які отружають его славою, і на їх руках він вмирає в 1827. році.

Наука Сен-Сімона була недоступна для широких мас; вона носила відтручаючий характер. До широких мас Сен-Сімон ніколи не звертав ся. Він звертав ся до багатих та знатних людей, доказуючи, що їм буде користо прийняти его науку; він звертав ся до Наполеона; — просив его взяти в свої руки перебудованє суспільства. Він переконував Людвика XVIII, що інтереси его королівської влади повинні заставити его іти по слідах Сен-Сімонової науки. В чім же суть его науки?

Сен-Сімон уважав перебудоване суспільства необхідним. Ціль, до котрої повинно стреміти людство, він поясняв так:

"Є можливе поліпшене долі тої кляси, в якій нема других средств на житє, окрім тих, які вони заробляють трудом своїх рук. Але ми помиляємо ся, если подумаємо, що під тою клясою він розумів лише одних робітників. Справедливо він висловлював думку, яка була недалеко від дійсности, але яку він не вів до розвитку до кінця. Думка ся заключаєть ся в тім, що в суспільнім розвою велику ролю відграє форма власности і звичай присвоєня. Він признавав, змінити се. Він писав: "Ми приписуємо велике значіне форми правління... Не може бути соціального порядку без відповідних змін в формі власности". Але дальше він не пішов і не пояснив, яким побутом і під яким вражінем і від чого зміняєть ся форма власности. Не рішивши такого питання, він не міг порішити справедливо і форми соціального устрою і мусів стати на пів-дорозі. Так на приклад він розуміє значіне клясової боротьби і для нього велика французька революція була лише боротьбою кляс; но в той же час поділ суспільства зводив ся в нього лише на три кляси: вчені, художники, аристократи і взагалі люде, що працюють умово — се перша кляса; до другої кляси належить буржуазія, а на третю складають ся дрібні промисловці. При чім під буржуазією він розумів, не всіх, що на чім під буржуазією він розумів не всіх, що не беруть участи в виробі продуктів і живуть дохо-

дами зі своїх капіталів, володіючи всіма приві-
леями; сих він звав "дармоїдами"; а до проми-
слової класи він прилучував всіх, що беруть у-
часть в виробі, будь то фабрикант, властитель
або робітник. Таким робом понятє протилежно-
сти поміж капіталом і працею було незнане для
Сен-Сімона.

Він признавав більше заслуги за промисло-
вими властителями і за продукуючою класою
взагалі, в будучім суспільстві; тому то він хо-
тів дати їм вкупі з вченими всю будучу владу.
Так він пише:

"Припустім, що Франція стратить своїх пер-
ших шістьдесять фізіологів, своїх перших
шістьдесять механіків, своїх перших шістьде-
сять камінярів і т. д.; тоді нація зробить ся ті-
лом без душі. Навпаки припустім, що Франція
задержить всіх своїх геніяльних людей, але
стратить короля, членів королівської родини і т.
д., прич тою десять тисяч самих богатих вла-
стителів від всього для держави не буде ніякої
шкоди".

Який же буде той другий устрій, який на
думку Сен-Сімона заведеть ся на місце сучасно-
го громадянства? Сен-Сімон не описав нам єго
а лише зачеркнув в загальних рисах. Єго дум-
ки були опісля яснійше розвинені єго прихиль-
никами. Будуча громада мала бути заснована на
початкових товариських асоціяціях.

На гадку Сен-Сімона асоціяції вигідні то-
му, що всякий великий виріб і великий про-
мисл має перевагу над дрібним; а в асоціяції

вся подроблена власність буде злучена в оден великий промисловий виріб. Таким робом кожний член асоціації буде надгороджений за свою працю і буде займати місце, яке буде відповідне єго здібности. Сен-Сімон не вірить в рівність всіх членів громади, він тільки хоче завести такий порядок, в котрім кожний чоловік мавби можливість дістати ся до самого висшого становища. Так як в асоціації не буде рівности всім членам, то і нею правити не зможуть всі члени, а тільки промислові кляси; влада межи ними буде поділена: духова буде належати людям науку — промислово шляхотним промисловцям. Мім иншим Сен-Сімон надгороджаючи членів асоціації по заслугі, також нехтував всякі привілеї, звязані з уродженєм і нищив право наслідства. Все, що лишаєть ся по смерти члена асоціації віддаєть ся не в користь єго дітей, а в користь всеї держави. На гадку Сен-Сімона нова громада повинна бути заведена не революцією, — не народною боротьбою, а сильною і твердою державною владою. Він не ставить свою будущу систему ні в жадну злуку з політичним устроєм, противно: він з великою ненавістію відносив ся до народовластя. Для заведеня свої системи єму сподобались, як ми вже говорили Наполеон, Людвик, та иньші. В новій Сен-Сімоновській громаді, буде і нова релігія, і нове християнство. Домаганя які Сен-Сімон ставив новому переробленому суспільству найлучше виявленні в маніфесті виданім єго учениками після смерти Сен-Сімона. Той маніфест був розклесний

по парижських улицах в перший день революції 1830 р. Сен-Сімоністи нехтують рівний поділ приватної власности. На їхню гадку подібний поділ зробив би ще більше насильства, ще більше-б розширив несправедливість ніж нерівний поділ, який творить ся початково силою оружя і шляхом завойованя. Бо вони натурально признають нерівність людську, і задивляють ся на ту нерівність як на основу асоціації, як на необхідні умови громадського устрою. Вони відкидають загальний принцип добра, бо подібна загальна злука, була-б лише прямим порушенням найголовнішого закону, який вони признавали оборонювати і котрий домагаєть ся щоб кождий займав місце відповідне єго спосібности, і брав би за плату відповідну єго заслугі. На підставі такого закону вони домагають ся знищення всякого рода привілеїв від народження а враз з тим і скасування права на наслідство тих самих великих привілеїв що нині включають в себе всі прочі і які стоять в зависимости від случаю поділу соціяльних благ". Така то будуча система Сен-Сімона: приспособленє устрою до людської здатности, панованє промисловців та вчених, нове християнство; що мирить людей з наукою. Своїй новій релігії Сен-Сімон присвятив остатні твори "Нове християнство".

На гадку Сен-Сімона "в новій громаді повинна бути і нова віра і нове християнство".

Ціль такого християнства — стати громадською вірою, тоб-то служити громаді. Увесь зміст нового християнства, Сен-Сімон пояснив такими

словами: “всяке суспільство повинно працювати для поліпшення морального і фізичного існування біднійшої кляси; суспільство повинно організуватись з завданєм найбільше вигідним полекшаючи добутє тої великої ціли”. Таке-то повинно бути значіне нової Сен-Сімоновської віри, і таку віру він хотів завести в будучій вільній асоціяції. Прихильники нового християнства не будуть вживати фізичної сили, проти своїх противників, для заведеня свої нової релігії. Сен-Сімон хотів знищити “власть меча”. “Треба звернути ся до богатих, та сильних, до промисловців і вчених і доказувати їм що їм, вигіднійше помагати бідним, що їхні інтереси однакові з інтересами народних мас, що поміч найбільшій клясам може навіть поправити їхне власне положенє”.

Ми завважили що у своїй науці Сен-Сімон остро відділяє думку про непотрібність вмішування ся в політичне жите широких народних мас для поліпшення своїх умовин та житя. Правда він пеклюєть ся про них але найбільшій кляси повинні мовчати і терпіти. В однім місці своїх творів він говорить що треба клопотатись щоб “забезпечити пролетарів”, але ми добре знаєм що власть в своїм будучім суспільстві він віддавав промисловцям і вченим. Він злучував промисловців і робітників і в їхніх інтересах не завважав звичайних суперечностей.

Сен-Сімон лишив масу наслідователів, котрі скоро після смерти свого учителя організувались в релігійну громаду. Вони називались “родиною Сен-Сімона”, якої головними представниками

були Базар і Анфентон. Свого часу наука сен-сімоністів розповсюджувалась досить успішно. Се було в 30. р. минулого століття. Тоді в однім Парижу було кілька сен-сімонських шкіл, були заведені курси для свобідних лекцій, часами слухачів було до $\frac{1}{2}$ тисячі. Також сен-сімоністи відкривали школи в многих других містах і мали свій власний орган. Не уважаючи на те, наука сен-сімоністів ніколи не стала народним рухом, а завсїгди носила аристократичний характер.

Скоро по заснованю релігійної спілки, в ній зробив ся розкол. Спілка переродилась в правдивий базар. Анфонтен продовжуючи приміювати до життя науку Сен-Сімона, довів остаточно до незграбности, безплідности як зовнішньої так внутрішньої сторони. Він ставив себе за вищого священника в своїй релігійній спільці заставляв називати себе Богом, поклонятись собі, і правити службу і т. д. Небавом спілка распалась через брак средств. Але найщирійші сен-сімоністи заложили нову — остатню — спілку недалеко Парижа. Там вони звернули всю свою увагу на зовнішню сторону; придумали собі окрему одежу і майже зовсім нічого не робили, сьпівали релігійні пісні видумували нові псалми, і т. д.; скоро в їх спілку вмішав ся суд і обвинив їх в “неморальности”. Сен-Сімоністи розвивали переважно релігійну науку свого Сен-Сімона; на ню вони звертали головню свою увагу. Головне місце в будучій вільній асоціяції (спільці) вони віддавали священникови; єму буде поручена вся духовна власть; і ми бачили що коли вони почали прово-

дити в жите свою науку то вийшла смішна комедія. Напримір, причиною до сварки Базара з Анфонтемом послужила така незгода в питаню — кому належить ся висша власть — чи одному священникови, чи двом особам — мужчині і жінчині. Анфентен порішив питанє в послїднім змислі і коли Базар вийшов зі спілки то оставші сен-сімонїсти стали шукати жінчини, достойної заняти місце під ряд з Анфонтемом. Шукаючи такої жінчини, спілка надармо потратила багато часу і много матеріяльних средств.

Ученики Сен-Сімона більше ніж їх учитель, звертали уваги на народні маси. Так напримір в одній статї свого журналу вони писали: “Нашим завданєм знищити всякі наслідства привілеїв без виключеня; або **“стремимо до визволеня робітників і застановленя даремного істнованя на кошт робітників”**. Також ми знаєм, що їх маніфест, який появил ся під час революції 1830 р., відіграв звісну ролю в демократичних розрухах того часу.

Наука сен-сімонїстів в такім виді зникла і не находила собі наслідників кромі релїгійних фанатиків. Без сумніву що де-котрі думки сен-сімона перейшли в більше розвиненій формі і в науку сучасного соціалїзму.

III.

III. ФУРІЄ.

З соціалїстів - утопістів ніхто не дав таких подробиць будучого устрою, як Фуріє. Фуріє все вирахував і все передбачив, але все таки вико-

нати свою науку в практиці не увінчалось і не могло увінчатись успіхом. Фуріє так твердо вірив в неминучість приходу видуманого ним устрою, що не маючи средств практично виконувати свою гадку, він протягом кількох літ свого життя в назначені часи в себе в дома, з нетерпеливістю ждав чоловіка, котрий міг би дати єму гроші для практичного основаня взірцевої фаланги. Фуріє лишив по собі школу прихильників і фурієризм знайшов свого часу в Франції велике росповсюднюванє. Фуріє жив в той-же час, в котрім жили Овен і Сен-Сімон. Він, як і Сен-Сімон, був живим свідком Великої Французької Революції. Але він держав ся на осторонь від політичної боротьби, яка провадилась тоді в Франції; він був взагалі тоді далеким від всяких революційних розрухів. Сама головна заслуга Фуріє заключаєть ся в тім, що він лишив по собі дуже ясну критику буржуазного устрою, або як він висловлював ся, цивілізації — та ясно описав услівя суспільної праці. Житє Фуріє було дуже нескладне; чуть не цілий свій вік він провів на службі по ріжних торгових підприємствах. Але за те він мав можливість практично придивлятись, знайомитись, вдумуватись в відносини одних людей до других та в причини викликаючі такі відносини. Перше своє відкрите нового соціального устрою він приписує просто звичайному випадкови. Фуріє розказує, як він раз в Парижі в ресторані заплатив за одно яблуко стільки, скільки-б він заплатив за сотку таких яблук на провінції, звідки він тільки що вернув ся. То яблуко і навело єго ніби то на

думку про промислові закони, і він порівнював єго після з яблуком завдяки якому, як кажуть, великий вчений Нютон винайшов закон всесвітньої тяготи.

Вся Фурієвська вигадка про будучий соціальний устрій, все-ціло заснована на тім, що сучасний устрій — цивілізація — не може зробити чоловіка щасливим і тому він не потрібний! “Світ збудований для чоловіка” — роздумував Фуріє. А єсли так, то чоловік повинен бути щасливим; щастє людське заключаєть ся в повнім задоволеню всіх єго потреб і в безконечнім розвою всіх єго здатностей. “Чи може цивілізація задоволити всі потреби людські?” — питає Фуріє і відповідаючи сам на се питає він каже: “Для задоволеня всіх потреб людських, для того, щоб всі впивались щасливим життєм, потрібно богацтва і здоровля”. “Чи може се дати цивілізація?” “Конечно ні!” — відповідає Фуріє. І Фуріє починає остро критикувати суспільний устрій. “Чи можна бачити” — питає він — “яку небудь справедливість при такім порядку річий, де навіть успіхи підприємств не забезпечують бідних робітників”. “Але від чого-ж се так творить ся?” Фуріє думає що перше всего від величезної безкористної затрати робочих сил, много робочої сили гине даремно без всякої користи для громади. Фуріє перелічує всі непродукційні сили населеня, як от: військові, чиновники, більшість фабрикантів, купців і прочих занятих в торговлі, міські женщины, діти, хворі, арештанти, робітники заняті не продукційною роботою, або виробляючі непотрібні прокукти, дальше пу-

сті красно-баї, неробочі люде, і їхня прислуга-лакеї, під кінець, кримінальні сторожі, злодії, розбійники, шахраї, публичні жєнщини, жебраки і т. д. З великою відвагою Фуріє нападає на купців і всякого рода торговців. “Вони ніколи нічого не виробляють, а беруть на рік стільки грошей, що за ті гроші можна би прокормити чотири мільйони душ; а вони займають ся марнотратством і обманом для своєї власної користи; вони відіймають від суспільности людей кєтрі-би могли приносити їй користь при добрій нагсді. Торговля на гадку Фуріє руйнує всякі промислові вироби і затрачує великі богацтва без всякої користи для громади.

Таким побутом безкористна крадіж праці — є головною причиною того, що цивілізація не дає вдоволення всій людськості. Опір сеї знаходить ся ще й в другій причині. Фуріє ясно розумів перевагу великого промислу над дрібним і тому то роздробленість господарки, яка істнувала як ми вже говорили, в той час в Франції, була великим злом в єго очах. В такім дрібнім господарстві тратить ся без всякої користи много сили. Особливо на гадку Фуріє шкода відбиваєть ся дрібній господарці, де часто потрібна така робота, як наприклад: поливанє, або висушуванє, де часто неможливо виконати окремому власникові дрібної частини. Також при сучасних порядках праця представляє з себе не приємний і тяжкий обовязок. Працювати доводить ся при важких жорстоких мізерних обставинах.

Така праця не може задоволити чоловіка і вона єго скоро безкористно утомляє. Чоловік працюючий примусово, менше виробляє і гірше, ніж як би він працював по своїй охоті і відповідно своїй здатности. В кінці-кінців Фуріє приходить до заключення, що промисл в цивілізованій добі не навистний природі і всім свобідним народам, яку вони однако скоро змінять, як що тільки вона буде відповідати задовольняючим потребам людства.

Если головне зло лежить в кепській організації виробу, то на гадку Фуріє треба знайти ліпшу організацію і провести її практично в жите. “Дуже важно”, — він говорить, — “знайти такий суспільний порядок, котрий би кождому робітникови забезпечував необхідний добробут. Треба, щоб робітники, проміняли теперішний розбійничий лад, на такий порядок, до якого вони відчувають такий потях”. В будучім громадянстві Фуріє також звертає увагу і на гігієну здоровля та виховування дітей; і на єго думку діти з раннього росту мусить не тільки мати належите вихованє, але й представляти з себе користну силу.

Дальше Фуріє дає ясну критику свободи, чоловіка в сучаснім суспільстві. Свободу вважає він такою-же необходимою, як богацтво і здоровлє. Але на єго гадку свобода в добу цивілізації не істнує. Тому то Фуріє досить байдужно відніс ся до перевороту, який спричинила Велика Французька Революція. Народні маси в економічних відносинах нічого не виграли від такої революції, все одно голод і нужда панували по старому, звідси

то і Фуріє приходить до заключення, що політичний устрій не робить ніякої різниці. Свободу в промисловім суспільстві він знаходить марною. “Там де свободою користається лиш незначна меншість, там існує поневоленє. Фуріє кпить собі з такої свободи в сучаснім несправедливім суспільстві, за яку було пролито стілько крови, “що сучасна цивілізація дає робітникові за єго стра-ту?”. — питає Фуріє. “Не велике щастє жити під доглядом сучасної конституції”. “Без средств на житьє, чоловік не може бути вільним”. “На протягу цілих віків” — каже Фуріє — “ми спорили про права людини, але не додумались до того що признати за чоловіком саме натуральне право — право на продукт своєї праці, без котрого всі прочі права не мають ніякої вартости”. Яку ролю відограло опісля те “право на продукт праці” підчас революції 1848 р. в Франції, ми розкажем дальше. Тепер же нам треба завважати, що вся критика цивілізації приводила Фуріє до одной думки і одного заключеня: що треба змінити сучасний устрій, і на єго місце збудувати кращий — новий. Який же буде той новий устрій, про який вічно мріяв Фуріє?

Початком будучого устрою буде громадська спілка, яку Фуріє назвав “фалангою”. Всі будуть жити в однім великім будинку, який назветь ся “филанстром”. Фуріє описував свою фальянгу до найменьших подробиць. В своїх описах він задержував ся чисто на таких річах, які здають ся нам тепер зовсім лишніми і неправдоподібними, в очах же сучасників робили єго сьмішним.

Він робив самі дрібні рахунки*), як раз порозділював заняття людей по фаланстрах, розділив всіх по частинах, і кімнатах, каменицях і т. д. На гадку Фуріє чоловік може бути щасливим лише в фаландзі. Фаланга збудована так, що чоловік може витягати з своєї праці найбільшу силу богацтва, задовольняти всі свої потреби і вільно розвивати всі свої природні здатності. Рівно-правність в фаландзі не мусить бути, і приватної власності Фуріє не нищив. Розділ продукції повинен ділитись на три і то нерівні частини: п'ять дванайцятих частин повинні віддаватись праці, чотири дванайцятих — капіталові, і три дванайцятих талантові. Кривди при такому поділі не може бути, так як представники капітала і праці і умових сил — зобачуть переважність кращого комуністичного життя в фалангах і будуть з охотою до них приставати. Окрім того і капіталісти будуть трудитись в фаландзі, а з другої сторони і чоловік праці буде володіти капіталом. Підкінець люде володіючі капіталом, після своєї смерти будуть жертвувати свої богацтва бідним членам фаланги. Кривди ніхто не може мати, бо богацтва для всіх вистарчить. Добути сего можна великим ви-

---

*) Фуріє любив робити свої предсказання в самих точних цифрах. Так, наприклад, на его гадку людство буде жити 80,000 літ. Кожна людина в его будучім устрою буде жити 144 р.: на его гадку в той час буде 400 капіталістів, котрі би могли дати гроші на будову фаланстра. На всій земській булі буде 2 мільйони. Він описує в котрій навіть годині будуть вставати мешканці фаланстра і в котрій ложитись спати і т. д.

робом продукції, який буде вестись в фаландзі і вільною працею яка буде там заведена, Фуріє докладно описує яку вигоду можна зробити, злучивши скільки торгових підприємств разом купуючи і продаючи товари спільно. Завдяки великому виробу можливо буде завести великі машини, які недоступні для дрібного господарства. Одним словом Фуріє досить ясно описує переважність великого виробу над дрібним. Ніяка робоча сила не буде марнуватись, ніяка праця не буде безкорисна. Діти з малих літ будуть служити громаді. Се буде достигати відповідним вихованєм. В семи-літної дитини починають вже розвивати ся її хитности, і її будуть старатись окружувати тим що лиш опісля приносить користь; всяка кара опісля зникне сама. З маленьких дітей повиробляють ся спеціальні гуртки які будуть нести свій обовязок відповідно своїм прикметам, то “маленькі банди і маленькі орди”. Також кожний чоловік буде вибирати собі роботу, теж по своїй охоті, та по своїй здібности. Всі ті що займають ся одним подібним ділом засновують окремий гурток — “серію” — і ведуть роботу спільно. Але так щоб труд був приємний, він також мусить бути ріжнородний, то кожний гурток займаючись своєю роботою не більше 1½—2 годині, опісля береть ся за другу. Фуріє подрібно описує заведење фалангів, розположене, роздлене, розміщене і т. д. Всьо в нім буде помагати, щоб зробити чоловіка щасливим. Таким способом всі жиючі в фаландзі повинні бути задоволені, багаті, здорові і вільні. Нема ні ледарства,

ні дармоїдства, ні лінтаїв, ні бідноти і як тільки люде переконують ся яке красне і вигідне жите в фаландзі, то зараз же возьмуть ся заводити такі фаланги. Тоді вся земська куля покрийеть ся такими фалангами. Для сего досить доброї людської волі, треба тільки доказати людям вигоду, тоді вони самі прийдуть і принесуть свої средства. Фуріє звертав ся з такою цілю до всіх хто тільки міг єму допомогти, навіть до баришників, доказуючи їм що їхні капітали виростуть в фаландзі в богато більшім степени, ніж при сучаснім устрою, і будуть приносити богато більші проценти.

Фуріє зробив пробу позаводити такі фаланги але не вдачно. Він так і помер ждучи чоловіка, який міг би дати єму средства для виконання на практиці єго теорії. Наука Фуріє була чисто утопійною але тая утопія в описаню Фурія показала в яких розмірах можливо прибільшити богацтва народів, і до якого степеня можуть бути виконані всі здатні робітничі сили. Що же відносить ся до критики цивілізації, то після Фуріє мало лишило ся чого додати: особливо в деяких частинах, як наприклад, торговля, спекуляція, конкуренція, і т. д.

Фуріє лишив по собі школу, якої був головним орудником Консідерон. Фурієристам довело ся відограти і деяку політичну ролю. Се було під час французької революції 1848 р. Ми вже знаєм що Фуріє домагав ся: “права праці”. В 1848 р. тимчасове революційне правительство завдяки деяким домаганям зі сторони робітничої кляси,

мусіло оголосити “право праці”. Се значило що кождий робітник мав право домагатись роботи. Такі домагання торкались тоді всіх безробітних, яких тоді було в Парижі до сто-тисяч. Тимчасове правительство задля того, щоби задоволити тим домагання, взяло на себе обовязок дати роботу безробітним і з такою ціллю воно позаводило так-звані “національні майстерні”, де кождий робітник зміг найти собі роботу. Такі майстерні скоро були перебрані тим же самим буржуазним правительством, як тільки воно зміцніло і як тільки робітничі домагання почали розноситись, все менше і все тихше. Перебранє “національних майстернів” знов викликало нове невдоволенє серед робітників. Нове повстанє було силою оружя здушене і потоплене в робітничій крові. Таким способом “право праці”, яке першим оголосив Фуріє, було кличем всего робочого люду в 1848. р. і фурієрізм відограв свою ролю.

IV.

НАУКОВИЙ СОЦІЯЛІЗМ.

Ідеї утопійного соціалізму, не могли задержати дальшого розвою буржуазного устрою, і не застановили визиску праці капіталом — з одної сторони, і розвою пролетарських розрухів з другої.

В 1831 році ще за життя соціалістів утопістів вибухло перше робітниче повстанє. Було се в Франції в Ліоні. Під впливом невиносимих умовин та визиску з боку фабрикантів, 30.000 ткачів в Ліоні взялись за оружіє для того щоб добитись

ліпших полекш. На їхніх прапорах було написано “помремо в боротьбі, або ліпше жити, працювати”. Фабриканти почуваючи себе сильними рішили негодитись і як би то не було задушити повстанє: “Як їхні жолудки порожні то ми їх желізом нагодуєм”, — сказали властителі. Тії перші робітничі розрухи не були організовані і не визначались звісним домаганєм, та определеною ясною цілею. Після деяких жорстоких потичок з військом робітники понесли страту. В 30 р. в Англії почали ся робітничі розрухи знані під назвою “чартизму” і тягнулись до десятих літ. Ті розрухи носили чисто організований характер і мали свою програму, своїх провідників, і виставляно домаганя не тільки економічні але і політичні. Таким способом ми бачим що і тоді вже грунт для пропаганди утопійного соціалізму показав ся не дуже то плодотворним. Иньша партія і витворює иньшу теорію.

І от вже в 30 р. витворюєть ся в Лондоні “Робітничий Союз”, виробляють статут в котрім остро проводять клясову точку погляду. Дальше в 1848 р. являєть ся “Комуністичний Маніфест”. написаний Марксом і Енгельсом, який і послужив основою теорії сучасного наукового соціалізму.

Основна думка наукового соціалізму заключаєть ся в тім, що буржуазний устрій на определений степені свого розвою неминуче і помимо волі людей, перейде в соціалістичний.

В протилежність поглядів утопістів, показуєть ся що будова соціаліма не витворюєть ся при добрій злагоді людства, і що для знищення

буржуазного устрою не потребують ся винахідники нового сьвіта, що суспільний розвій не підлягає прихотям та пророкованям людським, а що та сила котра пхає капіталістичний устрій до соціалізма, заключаєть ся в розвою того-ж капіталізма, і в тих суспільних відносінах, котрі він виробляє. Ми знаєм тепер що зародки соціалізма заключають ся в сучаснім капіталістичнім устрою.

Що-ж виробляє буржуазний устрій для свого власного знищення? Теорія наукового соціалізма відповідає на се так: капіталізм витворює і заострює клясову боротьбу пролетаріята проти буржуазії; боротьба та повинна закінчитись побідою пролетаріята над буржуазією. Для того щоби зрозуміти яким способом се творить ся, ми коротенько розглянем в чім заключаєть ся сучасний буржуазний суспільний устрій.

Кождий суспільний устрій опреділюєть ся, способом виробу необхідної для людей продукції; сей спосіб виробу опреділює громадські відносини людей межи собою і політичний устрій і духовий розвій суспільства.

Для приміру возьмем селянську родину котра провадить ще так звану “натуральну господарку”. І от ми побачим, що все необхідне для житя, вона виробляє сама своїми власними силами, і все що знаходить — не продає, не везе на ринок, а сама вживає. Така родина необхідно провадить замкнене жите, і не вступає ні в які обовязкові громадські зносини з людьми; вона не знає ні ринка, ні великого міста; єї умовий кругогляд

зовсім вузький і її житєві інтереси одноманітні. Невеличкий кусник землі котрим вона володіє і на котрім вона знаходить все для себе необхідне, удержує єї рухи, думки і свідомість.

Наоборот, сучасний спосіб вирббу визначається великим ростом витворчих сил. Простий спосіб виробу ремісника і селянина замінюється машинами — руки замінюються парою і електрикою, невеличка майстерня замінилась величезним будинком фабрики, заводу.

Але всі тії знаряди виробу, знаходяться вже в приватній власности окремих капіталістів. Робітники працюють не на себе а на тих що володіють всіми знарядями виробу. Капіталіст платить за робітничу працю, але платить не повною вартостию продукції виробленої робітниками. Прибуток який наростає поміж певною вартістю продукції і оцінкою капіталістом робітничої сили, (яка виробляє таку продукцію). Капіталіст кладе собі до кишені. Се значить, що він присвоює до себе так звану надвартість*). Сі присвоєня надвартости капіталістом, і опреділює сучасний буржуазний устрій громадянства. Надвартість попадає до кишені капіталістови і служить причиною росту капітала, а збільшений капітал витворює нові знаряди виробу, визискувати свіжих робітників і виробляти нову надвартість. Стремління капітала до само-побільшування, помагає укріплювати тії громадські відносини котрі спри-

---

*) Відкрите теорії про надвартість належить К. Марсови.

яють лиш капіталізові, і котрі в кінці кінців, доведуть єго до загибели.

Пояснивши собі се, ми зрозумієм існуючі суспільні відносини, при капіталістичнім способі виробу. “Буржуазія, викувала знарядя котре зробить її смертельний удар”, говорить “Комуністичний Маніфест”. Яким-же способом буржуазія викувала таке знарядя і яким способом воно принесе єї смертельний удар?

На службу капіталови, перш всего ідуть всі тії що не мають нічого опріч свої робітничої сили, всі що не мають ніякої приватної власности. Але капіталізм, розвиваючись на далі нищить дрібних властителів: ремісників, селян, — всіх тих, що невидержують з ним конкуренції. Зрозуміло що ліпші знарядя виробу, дозволяють виробляти продукцію ліпшого гатунку і в більшости, і продавати її дешевше — ніж се може зробити дрібний ремісник. Єму доводить ся продавати свій товар по тій-же дешевій ціні, по якій продає великий капіталіст, і значить що терпіти убиток, або зовсім залишити своє підприємство.

Під кінець він руйнуєть ся пролетаризуєть ся, тоб-то переробляєть ся в сталого пролетара. Пролетаризація населення все збільшуєть ся і збільшуєть ся — як невідлучний друг капіталістичного розвою. Капіталізм робить свій перший революційний крок, але на сім не здержуєть ся, а через увесь час неперестає робити над своїм-же власним знищенем. Не даром “Комуністичний Маніфест” говорить, що “сучасне буржуазне суспільство, з єго

наживаючими відносинами, з єго організацією виробу, обміну, як-би яким чудом витворивши такі величезні средства виробу і зносин, — знаходить ся в положеню чудотворця котрий не в силі справитись з підземними силами викликаними єго же закляттями.

Капіталіст виробляє продукцію зовсім не рахуючись з потребами ринку. Бажане наживи і конкуренції пхають єго на шлях масового виробу товарів. Погоня за ринком визначає відповідну рису капіталістичного виробу. Капіталістичні розрахунки роблять ся що раз мало-вірними. Настають часи коли ринки заповнюють ся товарами, які не знаходять собі збути. Починаєсь застій в витворі. Такий промисловий застій, і зветь ся кризою. Кризи ще більше розстроюють витвір і народне господарство підходить до певного занепаду. В результаті тисячі десятки і сотки тисяч робітників лишають ся без праці. Причина безробіття таким способом лежить в самім способі веденя народного господарства, і ні які щирі жертви, ні громадські роботи не зможуть знищити такого зла. Вони можуть тільки на час поліпшити жите невеличкій частині робітників. Се зрозуміли на власній практиці французькі робітники, котрі домагались "права на працю" під час революції 1848 р. Але і в той час вже знали що безробітє зникне тоді, коли зовсім зникне буржуазний устрій, а настане царство соціалізма.

Безробітє являєть ся продуктом капіталістичного розвою. Робить ся се тому що машина ви-

тискає робітничі руки і сама робить тепер те що перше робив робітник. Завдяки тій машині, від робітника не вимагається тепер спеціального знання по ремеслу, робітник поволі робить ся простим додатком до машини, а необмежений капітал починає ще більше визискувати дешеву жіночу та діточу працю. Потреба робітничих рук, таким способом зменшується, тим більше що капіталіст побільшує робітничий день і старається витиснути з робітника все що тільки можливо. Єли взяти на увагу сталий прибуток на фабрику без земельних селян, збанкротованих, дрібних ремісників, торговців, то стане зрозуміло звідки набирається та армія безробітних, що переповнює промислові міста шукаючи хліба і роботи. Промислові кризи вносять спустошення в продукцію і ще збільшують тую так звану **резервову промислову армію**, завше готову до услуг капіталістам.

Кризи помагають крім того ще й концентрації капіталу, тоб-то збирати ся йому в немногих руках. Ремісники, дрібні продавці і промисловці, не видержують кризи і скоро банкрутують, — наслідком їх являються великі капіталісти. Одні бідніють а другі багатіють. Великі капіталіти в часи розцвіту промислу розширюють підприємство, і щоб забезпечити себе від кризи шукають нових ринків, де можна збувати свої товари, що під кінець спонукує ще до більшої і острійшої промислової кризи. Буржуазія всіх країв бореть ся поміж собою за ринки і провадить безконечні війни. Наприклад, ми змаєм що російсько-японська війна велась в інтересах великих

промисловців, що на ту війну були направлені жадні погляди буржуазії цілої Європи і Америки, а російська буржуазія охотно давала правительству грошеву поміч. Таким способом капіталістичний спосіб виробу, вироджує такі сили з якими він сам не може справитись: кризи в коріні руйнують все народне господарство, переробляючи все більшу і більшу частину населеня в пролетарів, витворюючи безробітя, та промислову резервову армію яка робить ся грімким ворогом буржуазії, і звертаєть ся проти існуючого способу витвору.

Капітал поступенно збільшуєть ся, сконцентровуєть ся в кількох руках в величезних розмірах, розширує витвір, витворює велику продукцію, робить загальний ринок, будує фабрики, і вводить в потребу нові виконані машини.

В фабриках по великих промислових центрах збираєть ся пролетаріят щоб продавати свою робітничу силу. Він сходить ся як окремих робітників, але спільна праця на одній фабриці, в тім-же будинку та при одній тій-же машині, і в одного же і того капіталіста об'єднює робітників, розвиває в них злучність і виробляє осібну робітничу клясу. В купі з тим, продукція праці вже не звязує робітника з особою підприємця, вона являєть ся плодом діяльності усеї складної суспільно-господарської організації. В тій-то суперечности, яка заключаєть ся в приватній власности знарядів виробу з одної сторони, і в суспільнім характері самого виробу — з другої, і треба шукати пер-

ших зачатків будучого соціалістичного устрою. “Промисловий розвій” каже “Комуністичний Маніфест” являється невідільним знаряддєм який буржуазія ставить на місце розєднання робітничих сил при помочи конкуренції — і революційного злученя при помочи асоціяції”. Капіталізм довів до суспільного виробу продукції і тепер орудоване продукцією поволі висковзуєть ся з рук буржуазії. Все це ще сильніше помічаєть ся при дальшій капіталістичній розвою. —

При розширеню продукції скремі великі підприємства лучать ся в акціонерні товариства великого розміру і під кінець переходять в руки держави, яка опісля робить ся одним лише власником даного виробу. В правительственні руки переходять наприклад, желізницї, почта телеграф, спіртові підприємства і т. д. і т. д. Держава робить ся **монопольним власником на средства виробу, так як буржуазія робить ся нездатною орудувати народним господарством.** Буржуазія стає лишньою, вона неперестає тільки присвоювати собі надвартість. Перехід великих підприємств в державну власність, заперечує буржуазії брати участь в підприємстві, одначе держава служить її на користь, так як сучасне правительство, як ми вже говорили—те правительство капіталістів, оборонює лише інтереси великої буржуазії. Таким способом раз буржуазія робить ся зовсім лишньою в підприємстві, раз самé підприємство переймає суспільний характер, то знарядя підприємства повинні перейти на руки всего суспіль-

ства, другими словами, — повинно статись суспільним знарядом продукції.

Ми бачили, що капіталізм витворює пролетарів, злучує і організує їх. Пролетарі нічого не стратять в класовій боротьбі, oprіч своїх кайданів, а здобудуть весь світ” — такими словами кінчаєть ся “Комуністичний Маніфест”. Самий спосіб виробу доводить до того, що робітники борять ся проти своїх гнобителів не поодинок, а злучено, організованою масою, — вони довідують ся про свою рівність перед капіталом, рівність в умовинах наємної праці. В капіталістичнім суспільстві робітничови не можливо піднятись на вищий крок економічного положеня. Переходячи з одної фабрики до другої, він міняє лише хазяїна, але не своє положенє. В робітників ріжних фабрик, ріжних підприємств, ріжних місцевостей, під конєць ріжних країв, нема ніякої ріжницї в інтересах.

І тоді як буржуазні класи ріжних країв приходять до потички одні з другими, — пролетарі всіх країв лучать ся і зеднюють ся до класової боротьби з буржуазією. Сьвідомість робітничої класи розширюєть ся по тій мірі як капітал захоплює все більші круги населеня.

Робітнича класа починає обєднювати всіх тих кому нінащо надїятись в буржуазнім суспільстві. Якую же боротьбу провадять робітники проти буржуазії? Перше всего робітники почали боротись за свою найближшу професіональну потребу. Професіональна боротьба велась ще і при дрібнім ремесловім виробі, там де тільки істну-

вала суперечка межи інтересами майстрів і підмайстрів. Але не такою боротьбою визначають ся сучасні робітничі розрухи. Там де виробить ся злучена робітнича кляса, робітники одної професії не можуть вже себе відрізнити від робітників другої професії. Они все більше переконують ся в тім, що єсли вся робітнича кляса безсильна, то безсильні і вони і навпаки — що окремі професіональні організації не можуть успішно боротись проти капіталізма. Коли починаєть ся боротьба робітників проти капіталістів, вона необхідно повинна перейти в клясову боротьбу робітництва з капіталізом, і натурально цілею клясової боротьби стає здобуття соціалізма, скиненє економічного і політичного буржуазного панованя. Таким способом клясова боротьба робітників з буржуазією — робить ся також і політичною боротьбою. Політична свобода потрібна пролетаріятови, як знаряддя для дальшої боротьби за соціалізм; політична власть потрібна пролетаріятови для того щоби організувати громадську продукцію, знищити поділ людей на кляси, і остановити визиск одною клясою другої. Робітнича кляса організуєть ся в свою окрему — **Соціалістичну Партію** — і як організована злучена сила, веде безконечну боротьбу проти віджившого розвалюючого буржуазного устрою. Для dokonаня всеї ціли, пролетаріят на кожному кроці свого розвою, своєю злучністю, своєю силою, самосвідомістю, повинен буде забрати власть, вирвати її з рук буржуазії, він повинен буде поставити на місце буржуазної політичної

власти, свою власть оголосити диктатуру пролетаріату. Маючи в руках тую власть він визволить старий капіталістичний світ від всіх суперечностей, передасть все знаряддя виробу в руки всего суспільства. Замість анархії, організуєть ся суспільна продукція, знищить ся поділ людей на класи, знищить ся класове панованє держави, — один словом пролетаріат виконає Сціяльну Революцію.

Таким способом ми бачимо величезну різницю поміж утопійним і науковим соціалізмом. Утопійні соціалісти мали готові пляни перебудувати суспільство. Они думали, що досить переконати людей, що такий плян користний, що досить мати средства для проведення того пляну в житє, і тоді можна братись за “будову соціалізма”. **Науковий соціалізм** показує, що капіталістичне суспільство підлягає звисним законам розвою, котрий сам в собі таїть сили що проведуть єго до соціалізма. Утопійні соціалісти нехтували всяку участь народних мас в перебудові суспільства і старались лише примирити інтереси всіх клас. **Науковий соціалізм** виходить з положеня що вся історія є лише боротьба клас” і що сучасна класова боротьба, яка неминуче повстає в буржуазнім суспільстві, приведе пролетаріат до конечної побіди.

Утопійні соціалісти зневажливо відносились до всяких політичних подій, зсилаючись на те, що по їхньому пляну для перебудови світа не важне який би то не був політичний устрій. Сучасний робітничий рух під прапором наукового

соціалізма вважає доведене політичної революції до кінця необхідним услівем для дальшої боротьби за соціалізм.

Утопійні соціалісти звертались за помочю до царів, королів, та до богатих кляс. Науковий соціалізм бачить в свідомім пролетаріяті, злученим в одну Соціалістичну Партію єдину силу здатну зруйнувати старий свѣт а на єго руїнах збудувати новий.

Утопійні соціалісти малювали лише ясну картину організації будучого устрою. Науковий соціалізм (в чім і докоряють єму противники) показує лише загальний напрям, по яким престоє розвій сучасного суспільства: в єго задачу не входить заманювати людей гарними картинами далекого будучого. Він рисує нам дійсність котра неминуче веде нас до соціалізма. Але тая будучність, до якої стремить людство, на стілько гарна, що ми сміливо можем повторити слова німецького ученого провідника соціал-демократії Кавцького: “щасливий той кому випаде на долю приложити всі свої сили до діла, в боротьбі за виконанє того великого ідеала”.

Читайте одну робітничу часопись в Злучених Державах Північної Америки. Орган Української Фед. Соціалістич. Партії.

„РОБІТНИК”

Ся часопись боронить інтереси працюючих мас і бореть ся зі всіми галапасами і ворогами робітничої кляси.

Коло неї гортують ся найсвідомійші елементи між українськими робітниками в Америці, котрі розуміють потреби і клясові змаганя робітництва.

В сій часописі містять ся найцікавіші статі на різні теми.

З неї Ви можете довідатись про рух і жите наших українських емігрантів в Америці і Канаді, бо в кождім місті де тільки є українські робітники, там ся часопись має своїх кореспондентів. Новинки зі старого краю і цілого сьвіта є освітлювані в робітничім світлі.

Жадайте оказового числа. Пишіть на адресу:

“ROBITNYK”

222 EAST 5-th ST. NEW YORK, N. Y.

На складі „Робітника” можна набути такі книжки:

Програма комуністів (Большевіків) — Н. Бухарін	30
Програма комуністів (Большевиків) в оправі	50
Серед вічних снігів і ледів — В. Лункевич	30
Економічні основи американ. демокр. — М. Дурдела	15
Інтернаціонал і Війна з додатком Анархізм і науковий ком.	15
Робітничий Календар на рік 1919	50ц
Клясова борба — Др. Тятяна Грігорович	5
Робітничий співанник	15
“Патріоти” — М. Тарновський	10
Основи соціяцізму — К. Кавцний	25
Поняте і цілі соціялізму — Др. Б. Шмераль	15
Продукція — Н. Каришев	10
Комуністичний Маніфест — К. Маркс і Ф. Енгельс	25
Соціялізм а релігія — Д. Е.	5
Карл Маркс, його жите і наука — Е. Гекер	15
Цар Голод — А. Бах	35
Селяньство і соц. демократія — В. Левинський	40
Новітна суспільність і церква — Др. Т. Бартошек	25
Нове Евангелие — Т. Бертоля	15
О походженю нашого бога — Лямбро	15
З відки взяв ся чоловік — Е. Гуцайло	25
Про походженє, та розвиток мов — Н. Рубанін	25
Чому жінки жадають політ. прав — Д. Клушинська	15
Словар чужих слів — Др. З. Кузеля	\$2.00
Конституція У. Ф. С. П.	10

ЗАМОВЛЕННЯ ШЛІТЬ НА АДРЕСУ:

EX. COM U. F. S. P.

222 East 5th Street

New York, N. Y.